

Nyelvtan

Jó tudni, hogy a *nyelv* két jelentéssel bír a magyarban – szemben más nyelvekkel. (Németben a *Zunge* benne van a szánkban, a *Sprache* viszont az, amit beszélnek. Mint angolban a *tongue*, illetve *language*.) Jó tudni, hogy mi a különbség *jelző* és *jelzett szó* között, de elismerem, e nélkül a tudás nélkül sem cseréled össze a *lóversenyt* a *versenyelőval*. Lehetsz egyszerre *csinos* és *csintalan* kölyök, mert a *fosztóképző* itt nem fejez ki logikai ellentétet. De azért nem árt tudni, hogy a *csín* az *tőszó*, a *csinos* viszont *képzett szó*. Akár a *csinosít*, mert *melléknévből* lehet *igét* képezni. Vagy *főnévből* *igét*, mint az előző példában.

Ennél érdekesebb, hogy egy szó lehet egyszerre *ige* meg *főnév*, de ilyen a magyarban kevés van. (*Csavar*, *fagy*, *zár*, stb.) Nem úgy az angolban, ahol rengeteg ilyen egyezést lehet találni. *Anyanyelvünkben* szívesen alkotunk új szót azzal, hogy a *tőszóhoz* *képzőt* illesztünk, mint pl. *kép* – *képes*, *képtelen*, *képesít*, *képtelenség*, *képvisel*, *képviselet*, *képviselő*, de tehetünk az ige elé a *jelentést* megváltoztató *igekötőt* és egyebet is. (Pl. *köt* – *megköt*, *elköt*, *leköt*, *felköt*, *kiköt*, *összeköt*, *odaköt*, stb.)

És akkor még csak a *képzőkről* beszéltünk, jóllehet vannak a nyelvben más *toldalékok* is. (Amúgy ez a *szakszó* is *képzett*, a *told* igéből.) A *képzett szó* más, mint a *tőszó*, ezzel szemben a *rag* nem a szó értelmét változtatja meg, hanem helyét jelöli ki a *mondatban*. (*Mondatrész* az *alany*, *állítmány*, *tárgy*, *határozó*, *jelző*, míg a szó *mondaton* kívül lehet *ige*, *főnév*, *melléknév*, *határozószó*, *névmás*, *utónév*, *felkiáltó szó*, stb.)

Végül, de nem utolsósorban *módosító toldalék* a *jel* is, mint pl. a *közép- és felsőfok* jele a hátulra biggyesztett két 'b', illetve felsőfok esetében a 'leg' szócska: *jó* – *jobb* – *legjobb*. De az *inkábbnak*, *leginkábbnak* nem töve az inka szó!

Ahogy a *lép* főnévnek (egy hasi szerv) semmi köze a *lép* igehez. Ezek *egyalakú szavak*, véletlenül azonosak, logikai összefüggés nélkül. („Valaki vár a Királyi Vár előtt” , „Mi lesz, ha mi nem megyünk oda?” – „Nagy *fej*, aki két tehenet *fej* egyszerre”. – „*Ebbe a kagylóba* – nem állatba!, - *hány* beteg *hány?*” „Most mérges *vagy*, *vagy* csak fáradt *vagy?*” A *nővér* – nem az én *nővérem!* – minden betegnek két kanál levest *mer*, de nekem, *magának* és *saját magának* nem *mer* annyit *merni*.” – Ravasz mondatok, ugye?

Ezzel szemben egy szónak lehet két – vagy több – értelme, ezek a *többjelentésű szavak*. *Jelentősbővüléssel* jönnek létre. Mint az, hogy az óra *áll*, nem azt jelenti, hogy lábon *áll*, hanem csak azt, hogy most nem *jár*. Persze megint más az, ha valaki *iskolába jár*. Még nagyobb a különbség a *körte*, mint gyümölcs és a *villanykörte* között. Ilyen a *daru* szó is. Volt egy szép madarunk, amire formájában egy kicsit hasonlít egy új találmány, hát akkor nevezzük el *emelődarunak*. Érdemes megjegyezni, hogy az elsőnek *többszáma darvak*, a másodiké *daruk*. Ennek *nyelvtörténeti* oka van. A régi magyarban ugyanis létezett egy, a maitól eltérő *többszám*, de ez már messzire vezet... Elég, ha megjegyzed, hogy van *ló*, *lovak*, aztán *hó*, *havak*, *tó*, *tavak*, *szó*, *szavak*, de ma már sokan úgy mondják, hogy *szók*, összetett szó esetén viszont inkább még *tőszavak*, *összekötő szavak*...

Szép a nyelvtörténet, sőt kedves olyan régi kifejezéseket hallani, mint a Fehérvárra *meneh hodu utu reá*, ha meggondolod, hogy érted is, meg nem is a sok évszázaddal ezelőtt ejtett szavakat. Ilyen ősiség a *gyümölcstül* forma a *gyümölcstől* helyett. Igen, egyszercsak kialakult a magyarban a *magánhangzó illeszkedés* és a *mássalhangzó hasonulás*, ami nagy gondot okoz a nyelvünket tanuló külföldinek. Azért, mert az ő anyanyelvében nincs ilyen. Nálunk *Katival*, de *Erikkel*, angolban egyformán *with Kate* és *with Eric*.

De van olyan, ami egyszerűbb a magyarban, mint más nyelvekben! A következetes *hang / betű* megfelelés. Nálunk a 'szív' szó magánhangzóját ugyanazzal a betűvel írjuk, mint az *ír* szóét,

vagy *szít* igéjét, míg az angol hosszú i-t ejt – nem mindig, - ha 'ea', vagy 'ee' betűpárost lát maga előtt – nem is beszélve a két 'e' olyan előfordulásáról, mint a 'here' – aminek ellentéte a *there*, amit persze másként ejtünk. És az *ángliusok* nyelvén – ősi magyar szó *angolok* helyett – más-más módon ejtjük az 'ea' párost a következő szavakban: *bear, bread, clear, vagy heart*, vagy az 'oo' esetében *foot, fool, door*.

Jó, ez legyen az ő gondjuk, és különben is nem angolóra, hanem magyar, mondhatjátok. De összehasonlítani azért érdekes, nem? Ahány ház, annyi szokás. Az előbb említettem az 'i' hangot, ami a magyarban különbözik az 'i'-től. Igen, mert mi *ékezettel* jelöljük a magánhangzó megnyújtását, más nyelvben ilyen ékezetet nem használnak. (A szlovák *mekcsen* vagy a három francia *axen* nem ugyanaz.) Vegyünk egy ékezetes ellátott, vagy attól megfosztott mondatpárt a tréfa kedvéért: „*Ödön örülten dörömböl*” mégiscsak több annál, hogy „*Odon orulten dorombol*” - nem?

Azt azért nem árt tudatosítani, hogy magyarban a 'j' ugyanaz a hang, mint az 'ly', ezért nehéz *helyesen írni* a következő szavakat: *folyópart, megfojt, muszáj, sirály, szeráj*...

Itt is tudomásul kell venni a történelmi változást. *Uccából* – ha nem *utczából* - lett az *utca, éjszakából* az *éjszaka* és dupla betűkből lett egy betű: *vajjonból* *vajon, kevésbéből* *kevésbé*.

Külön téma lehet a *családneveké*. Ahol egyféleképpen ejtünk olyan neveket, melyeknek különböző a helyesírásuk. (*Horvát / Horváth, Tót / Tóth, illetve Kováts / Kovács, Cházár / Császár, Görgey / Görgei, Ötvös / Eötvös.*) Úgy látszik, a *néma 'h'*-t épp úgy szerették ősünk, mint a franciák és angolok. (Náluk *Hugo, honest*, minálunk *Szontágh, Batthyány*, vagyis a magyarban nem annyira a szó (név) elején fordul elő, mint inkább a végén, vagy középén.

És ha már *tulajdonneveknél* tartunk, érdemes megemlékezni arról, hogy bizonyos állatneveket bizonyos állatfajtákra ragasztunk. A *Ráró* lónév a magyarban, míg a *Riska* a tehenet, és nem tehént illeti, a papagáj *Lóri* szokott lenni és nem *Lári*. Nem is beszélve a *lárifáriról*, ami *ikerszó* a javából! Vagy a *becenevekről*. Lásd *Istvánból Istvánka, Isti, Istike, Pityu, Pityuka, Istók*, de *Máriából* még több van. Előfordul, hogy az eredeti névből csak egy betű kerül be a becenévbe: *Erzsébetből Zsóka, Terézből Zia* – bár ez utóbbi úgy tudom, önálló név is lehet.

Szóval érdekes az egyes szavakkal foglalkozó *szótan*, de szólnunk valamit a *mondattanról* is. Ugye könnyű felfogni, mit jelentenek a következő szavak, kifejezések? *Mellérendelt- és alárendelt mondat*, vagy az *egyszerű*, illetve *bővített mondat*. Nehezebb meglátni a különbséget *felkiáltó és felszólító mondat* között, különösen, ha mindkettő után *felkiáltójelet* írnak. Az már a szótanhoz tartozik, hogy a *leszólítás* nem a *felszólítás* ellentéte!

A mondattanban van jelentősége egy magyar jellegzetességnek. *Tárgyas- és tárgyatlan igeragozás*. „*Járok* úszni, de reggel fáradtan *járom* az utat”, „*Sokat fényképezek*, most a házat *fényképezem*, de téged nem *fényképezlek* le.

Emlékeztek még arra a kifejezésre (megszólásra), hogy valaki *suk-sükkal* beszél? Igen, mert nem ismeri a különbséget *kijelentő* és *felszólító mondat* között. *Lássuk* be, ez nem is olyan egyszerű. De mi jól *látjuk* a különbséget. Még akkor is, amikor egybeesik a két forma: „*Naponta mossuk a kezünket, mossuk meg egyszer a lábunkat is!*” *Kijelentő- és kérdő mondatok* között a különbség csak a *hangsúlyon* múlik. (Angolban külön segédige tartozik némelyikhez.) „*Te iskolába jársz?*” *ponttal* a végén *kijelentés, kérdőjellel kérdés*. (És figyeljük meg, más tényre kérdezzünk a következő változatokban: „*Te jársz iskolába?*”, vagy „*Te iskolába jársz?*” – nem dolgozni?... Hát még az alany kiemelésével: „*Te jársz iskolába, nem én!*” Ez az a *tonalitás*, mely magyarban a mondatban kap szerepet, kínaiban a szavaknál is...)

Itt álljunk meg. Nyelvtanóránk végére *jár, járj elöl jó példával és állj fel a padban!*